

DOI: <https://dx.doi.org/10.51788/tsul.jurisprudence.3.2./NWKY9660>
UDC: 343.3(045)(575.1)

BIR GURUH SHAXSLAR TOMONIDAN SODIR ETILGAN JINOYAT ISHLARI YUZASIDAN TO'PLANGAN HUJJATLARNI JINOYAT ISHIDA JOYLASHTIRISHNING AYRIM JIHATLARI

Jabbarov Zokirjon Qodirjonovich,

IIV Akademiyasi Tergov faoliyati kafedrası dotsenti,
yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD)

ORCID: 0009-0004-3035-3859

e-mail: jabbarovzokirjon73@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada muallif tergov organlari yurituvda bo'lgan bir guruh shaxslar tomonidan sodir etilgan jinoyatlar bo'yicha jinoyat ishi materiallarini tizimlashtirish bilan bog'liq ayrim masalalarni ko'rib chiqadi. Xususan, jinoyat ishi materiallarini tizimlashtirish usullari, jinoyat ishining murakkabligi, uning hajmi, epizodlar soni, ayblanuvchilar soni va boshqa holatlarga qarab, tergovchi materiallarni tizimlashtirishning xronologik va aralash usullaridan foydalanadi. Agar ish unchalik katta bo'lmagan yoki o'rtacha hajmda bo'lsa, oddiy jinoyat bo'lsa, sudlanuvchilar soni kam bo'lsa, unda, qoida tariqasida, xronologik usul qo'llanadi. Barcha materiallar tergov harakatlarini o'tkazish sanalari yoki hujjatning tergovchi tomonidan qabul qilinishi bo'yicha tizimlashtiriladi. Bu sizga tergovning borishi, dalillarni aniqlash, birlashtirish va tekshirish bo'yicha tergov harakatlarini amalga oshirishning ketma-ketligi va o'z vaqtida ko'rinishini tasavvur qilish, ushbu ish bo'yicha ish va tergovchining faoliyatini to'xtatib turish sabablarini aniqlash imkonini beradi. Shuningdek, jinoyat ishini tartibga keltirish, jinoyat ishi materiallarini maqbul tizimlashtirishning oqilona usullaridan foydalanish masalalari ochib berilgan.

Kalit so'zlar: jinoyat ishi materialini tizimlashtirish, tergovchi, ayblanuvchi, tergov harakatlari, protsessual hujjatlar, bayonnoma, guruh jinoiy faoliyati, jinoyat ishi, xronologik, tematik, aralash yo'llar, ko'p epizodli holatlar.

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ СИСТЕМАТИЗАЦИИ МАТЕРИАЛОВ УГОЛОВНОГО ДЕЛА ПО ПРЕСТУПЛЕНИЮ, СОВЕРШЕННОМУ ГРУППОЙ ЛИЦ

Жаббаров Зокиржон Кодиржонович,

доктор философии по юридическим наукам (PhD),
доцент кафедры «Следственные действия»

Академии МВД Республики Узбекистан

Аннотация. В статье автором рассмотрены некоторые вопросы, касающиеся систематизации находящихся в производстве у органов расследования материалов уголовного дела по преступлению, совершенному группой лиц. В частности, следователем применяются способы систематизации материалов уголовного дела в зависимости от сложности уголовного дела, его объема, количества эпизодов, числа обвиняемых и других обстоятельств, хронологический и смешанный способы систематизации материалов дела. Если по объему дело небольшое или среднее, с несложной схемой преступления, небольшим числом обвиняемых, то, как правило, применяется хронологический метод: все материалы систематизируются по

датам проведения следственных действий или поступления документа к следователю. Это позволяет наглядно представить ход расследования, последовательность и своевременность выполнения следственных действий по обнаружению, закреплению и проверке доказательств, определить причины перерыва в работе по данному делу и активность следователя. Также раскрыты вопросы систематизации материалов уголовного дела, использование рациональных приемов для оптимальной систематизации материалов уголовного дела.

Ключевые слова: систематизация материалов уголовного дела, следователь, обвиняемые, следственные действия, процессуальные документы, протокол, групповая преступная деятельность, уголовное дело, хронологический, тематический, смешанный способы, многоэпизодное дело.

CERTAIN ASPECTS OF THE SYSTEMATIZATION OF CRIMINAL CASE MATERIALS ON A CRIME COMMITTED BY A GROUP OF PERSONS

Jabbarov Zokirjon Qodirjanovich,

Associate Professor,

Department of Investigative Action Academy

of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan,

Doctor of Philosophy (PhD) in Law

Abstract. In the article, the author considers some issues related to the systematization of the materials of the criminal case on crimes committed by a group of persons who are in the production of the investigating authorities. In particular, the methods of systematizing the materials of a criminal case, depending on the complexity of the criminal case, its volume, the number of episodes, the number of accused and other circumstances, the investigator uses chronological and mixed methods of systematizing the materials of the case. If the case is small or medium in volume, with a minor crime, with a small number of defendants, then, as a rule, the chronological method is used. All materials are systematized by the dates of the investigative actions or the receipt of the document by the investigator. This allows you to visualize the progress of the investigation, the sequence and timelines of the implementation of investigative actions to detect, consolidate and verify evidence, determine the reasons for the interruption in work on this case and the activity of the investigator. Also, the issues of systematization of the materials of the criminal case, the use of rational methods for the optimal systematization of the materials of the criminal case are disclosed.

Keywords: systematization of criminal case materials, investigator, defendants, investigative actions, procedural documents, protocol, group criminal activity, criminal case, chronological, thematic, mixed methods, multi-episode case.

Kirish

Mamlakatimizda shaxsning huquq va erkinliklariga so'zsiz rioya etilishini ta'minlash, protsessual harakatlar sifatini oshirish, jinoyat protsessida dalillarni to'plash va mustahkamlash, ularga baho berish tizimini ilg'or xorijiy tajribada keng qo'llaniladigan isbotlash standartlarini inobatga olgan holda, qayta ko'rib chiqish sud-tergov faoliyatini yanada takomillashtirishning asosiy yo'nal-

ishlaridan biri sifatida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 10-avgustdagi "Sud-tergov faoliyatida shaxsning huquq va erkinliklarini himoya qilish kafolatlarini yanada kuchaytirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-6041-son Farmonida belgilandi.

So'nggi yillarda mamlakatimizda ortiqcha ovoragarchiliklarning oldini olishga [1, 115-b.] alohida e'tibor qaratilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining

2017-yil 30-avgustdagi “Sudlar faoliyatiga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini yanada kengroq joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-3250-son Qarorida masofadan turib murojaat qilish huquqi kafolatlanishi ham asosiy masalalardan biri sifatida belgilanmoqda. Elektron jinoyat ishini yuritishni takomillashtirish masalasi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-noyabrdagi “Jinoyatlarni tergov qilish sohasida malakali kadrlarni tayyorlashning sifat jihatidan yangi tizimini joriy etish to‘g‘risida”gi PF-257-son Farmonida nazarda tutilgan bo‘lib, hozirgi kunda mazkur tizimni rivojlantirish zarurati tug‘ilmoqda. Jamoatchilikning keng muhokamasiga sabab bo‘lgan jinoyatlarni tergov qilish, ish materiallarini raqamlashtirish masalasiga alohida e‘tibor qaratilishi lozimligi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 3-sentyabrdagi “Sud hokimiyati organlari faoliyatini raqamlashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4818-son qarorida belgilangan.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev ta’kidlaganidek, “Ichki ishlar organlari faoliyatiga baho berishda jinoiy ishlarni odilona va sifatli tergov qilish, shaxsning jinoiy qilmishiga munosib, adolatli huquqiy baho berish muhim o‘rin tutadi. Lekin tergov idoralari ixtiyorida qisqa muddatda tezkor qonuniy qarorlar qabul qilish imkoniyati mavjud ekaniga qaramay, qo‘shimcha surishtiruv yoki tergov harakatlari talab etilmaydigan materiallar bo‘yicha asossiz ravishda muddatni uzaytirish, cho‘zish, fuqarolarni sarson qilish kabi salbiy amaliyot hamon uchramoqda” [2, 1–2-b.].

Yurtboshimiz fikrlaridan ko‘rishimiz mumkinki, surishtiruv yoki tergov jarayonida fuqarolardan ularni ortiqcha sarson qiladigan materiallarni talab etmaslik, tergov harakatlari qisqa va sifatli olib borish, fuqarolar bilan xushmuomalada bo‘lish muhimdir. Bu esa, o‘z navbatida, tergov sohasi xodimlaridan kasbga oid yuqori bilim, saviya, jiddiy tahliliy yondashuv, teran ijodiy fikrlash, ziyorak va hozirjavoblikni talab etadi.

Material va metodlar

Tadqiqot jarayonida uchta savolga javob berishga harakat qilindi: birinchi, jinoyat ishi hujjatlarini xronologik usulda yig‘majildga joylashtirish; ikkinchi, jinoyat ishi hujjatlarni mantiqiy usulda yig‘majildga joylashtirish; uchinchi, jinoyat ishi hujjatlarini aralash usulda yig‘majildga joylashtirish.

Tadqiqot natijalari

Hozirgi kunda tergov amaliyotida guruh holda sodir etilgan alohida murakkab jinoyatlarni [3, 6-b.] huquqiy baholab [4, 51-b.] tergov qilish va ular yuzasidan protsessual hujjatlarni rasmiylashtirish o‘zining murakkabligi bilan boshqa tergov harakatlaridan ajralib turadi. Bunga sabab sodir etilgan jinoyat ishtirokchilarining ko‘pligi, ishning hajmi kattaligi, ko‘plab tergov harakatlari o‘tkazilishi, bir qancha dallilarning yig‘ilishi va protsessual hujjatlar rasmiylashtirilishi bilan bog‘liqdir. Mazkur murakkab va katta hajmga ega bo‘lgan jinoyat ishi hujjatlarini tizimlashtirish surishtiruvchi va tergovchidan yuksak bilim, teran fikr va katta tajriba talab etadi. Tergovchi o‘zi va tajribali ustozlar bilan maslahatlashib, kengashishi kerak. Chunki tajribali bir kishi minglab kishiga ish buyuradi [5, 14-b.]. Bu kasbning ustasi bo‘lish uchun o‘ziga xos iqtidor, doimiy o‘qib-o‘rganish, malaka oshirish va izlanish talab etiladi [6, 5-b.]. Afsuski, hozirgi vaqtda amaliyotda faoliyat olib borayotgan tergov idoralari xodimlarining aksariyat qismini yoshlar tashkil etayotganligi, ularda hali yetarli bilim, malaka va ko‘nikma to‘liq shakllanib bo‘lmaganligi sababli ayni vaqtda tergov amaliyotida bir guruh shaxslar tomonidan sodir etilgan jinoyat ishlari yuzasidan to‘plangan hujjatlarni yig‘majildga joylashtirish bilan bog‘liq muammolar kuzatilmoqda. Xususan, yig‘majildga ishtirokchilikda sodir etilgan jinoyat ishlari yuzasidan ayblanuvchilarning shaxsiga oid hujjatlar, ular ishtirokida o‘tkazilgan tergov harakatlari bayonnomalari hamda boshqa protsessual hujjatlar tizimli va tushunarli tarzda joylashtirilmaganligi natijasida jinoyat

ishi hujjatlari bilan tanishib chiqishga ko'p vaqt sarflanishi va sodir etilgan jinoiy hodisa faktini to'liq tushunib yetishning murakkablashishiga sabab bo'lmoqda.

Shu bois tergov idoralari xodimlari to'plangan jinoyat ishi hujjatlarini o'z vaqtida batafsil o'rganib, yangi olingan ma'lumotlarni muayyan tartibda yig'majildga joylashtirib borishi talab etiladi.

Bir guruh shaxslar tomonidan sodir etilgan jinoyat ishi hujjatlari mantiqqa asoslangan holda tartibga keltirilishi va tikilishi lozim. Shuni ham alohida qayd etish kerakki, amaldagi Jinoyat-protsessual kodeksida tergovga qadar tekshiruv, surishtiruv va dastlabki tergov harakatlari o'tkazish orqali isbotlanishi lozim bo'lgan holatlar mukammal belgilab berilgan bo'lsa-da, biroq jinoyat ishlari yuzasidan to'plangan hujjatlarni yig'majildga joylashtirish bilan bog'liq qoidalar nazarda tutilmagan. Shu boisdan mazkur masala xususida olimlar turlicha fikr bildirganlar [7, 516-b.]. Shuning uchun surishtiruvchi va tergovchi yig'majildga to'plangan hujjatlarni o'zining mantiqiy teran fikrlashidan kelib chiqib, kelgusida jinoyat ishini o'rganishda prokuror va sudga turli tushunmovchiliklar keltirib chiqarmaydigan tarzda joylashtirishi talab etiladi.

Jinoyat-protsessual kodeksida hujjatlarni yig'majildga joylashtirish tartibi ko'rsatib o'tilmaganligi, ushbu yuzasidan biror normativ-huquqiy hujjat mavjud emasligi sababli bugungi kunda tergov amaliyotida bir guruh shaxslar tomonidan sodir etilgan jinoyat ishlari yuzasidan to'plangan hujjatlarni yig'majildga joylashtirish tartibi va usullari turlicha ekanligini kuzatish mumkin.

Jinoyat ishi hujjatlarini texnik jihatdan tartibga keltirishda, eng avvalo, barcha hujjatlar qalin qog'oz muqova ichiga solinib, kitob shaklidagi yig'majildga tikiladi. Yig'majildning muqovasida quyidagi ma'lumotlar ko'rsatiladi: vazirlik, boshqarma, tergov bo'limining nomi; jinoyat ishi raqami, ayblanuvchilarning familiyasi, ismi, sharifi; qaysi ji-

noyat sodir etilganligini ifodalovchi Jinoyat kodeksining moddasi, qismi va bandi; jinoyat ishi qanday asosda tamomlanganligi; ish jildlarining miqdori; yig'majildning raqami; jinoyat ishi bo'yicha tergovning boshlanish va tamomlanish sanasi; qo'llanilgan ehtiyot chorasi [8, 173-b.].

O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirining 2017-yil 12-iyundagi "O'zbekiston Respublikasi ichki ishlar organlarida surishtiruv va dastlabki tergovni tashkil etish tartibi to'g'risidagi Yo'riqnomani tasdiqlash haqida"gi 100-son buyrug'iga asosan, hujjatlarni yig'majildga 250 varaqdan oshmasligi kerak. Bir guruh shaxslar tomonidan sodir etilgan bir yoki bir necha epizodli [9, 5-b.] jinoyat ishlari yuzasidan to'plangan hujjatlarning hajmidan kelib chiqib, ularni bir yoki bir nechta yig'majildlarga joylashtirish mumkin.

Bir guruh shaxslar tomonidan sodir etilgan jinoyat ishiga ko'p sonli ayblanuvchilar jalb qilinganligi sababli jinoyat ishi muqovasida ulardan asosiylari haqida ma'lumot aks ettiriladi, qolgan ishtirokchilar esa "va boshqalar" deb yozib qo'yiladi.

Tergov amaliyotida jinoyat ishi hujjatlarni yig'majildga joylashtirishda xronologik, mantiqiy va aralash usullaridan foydalaniladi. Ayrim holatlarda esa tematik usul ham qo'llanilayotganligini kuzatish mumkin. Ularni atroflicha tahlil qilishga harakat qilamiz.

Tadqiqot natijalari tahlili

I. Jinoyat ishi hujjatlarini xronologik usulda yig'majildga joylashtirish

Xronologiya so'zi grekcha "xronos" – vaqt, "logos" – fan so'zlaridan olingan bo'lib, vaqtni o'rganish haqidagi ta'limot [10, 5–6-b.], degan ma'noni anglatadi.

Jinoyat ishi hujjatlarini xronologik usulda yig'majildga joylashtirish deganda, muayyan jinoyat ishi yuzasidan to'plangan protsessual hujjatlarni sanalari bo'yicha ketma-ketlikda joylashtirish tushuniladi.

Jinoyat ishi hujjatlarini xronologik usulda yig'majildga joylashtirish, avvalo, surishtiruvchi yoki tergovchiga tergov harakatlarini olib bo-

rishda isbotlash ketma-ketligini, dalillarni olish, tekshirish va mustahkamlash to'g'risida o'z vaqtida tasavvur hosil qilish imkonini beradi.

Biroq amaliyotda bir guruh shaxslar tomonidan sodir etilgan jinoyat ishlari yuzasidan to'plangan hujjatlarni yig'majildga joylashtirishning sof xronologik usuliga rioya qilib, jinoyat ishini qo'zg'atish to'g'risidagi qaror mazkur qarorni chiqarishga asos bo'lgan hujjatlardan so'ng joylashtiriladi. Ammo bu jinoyat ishi hujjatlari bilan tanishib chiqishda muayyan qiyinchiliklarni tug'diradi. Sababi jinoyat ishi hujjatlari yig'majildga sof xronologik usulda joylashtirilganda, ish hujjatlarini tez va to'liq o'rganish imkoniyati murakkablashadi, ishdagi hujjatlardan tergov va sud muhokamasi jarayonida foydalanish qiyinlashadi. Ish yuzasidan tergov taxminlarini tekshirish biroz noqulaylik tug'diradi. Masalan, tergov harakatlari ketma-ketligi bo'yicha rasmiylashtirilgan hujjatlar hodisa bo'yicha yig'majildga joylashtirilganda, guruh a'zolarining jinoiy xatti-harakatlari ketma-ketligi bo'yicha bergan ko'rsatmalarini biri-biriga solishtirish, ularni tahlil qilish, sinchiklab o'rganib chiqish mushkullashadi. Biroq shunday bo'lsa-da, tergov amaliyotida ayrim surishtiruvchi yoki tergovchilar xronologik usuldan foydalanadi.

II. Jinoyat ishi hujjatlarini mantiqiy usulda yig'majildga joylashtirish

Jinoyat ishi hujjatlarini mantiqiy usulda yig'majildga joylashtirish deganda, muayyan jinoyat ishi yuzasidan to'plangan protsessual hujjatlar qachon rasmiylashtirilganidan qat'i nazar, mantiqiy o'zaro bog'liqligi asosida joylashtirish tushuniladi.

Tergov harakatlarini olib borish va jinoyat ishi hujjatlarini rasmiylashtirish jarayonida mantiqiy fikrlash muhim ahamiyat kasb etadi. Mantiqiy fikrlash – inson tomonidan ko'rib, eshitib, bilib, his qilib va anglanib turgan borliq, voqelik yoki taassurotlarning boshqalar uchun ham tushunarli tarzda ta'fakkur etilishini anglatuvchi tushuncha [11, 1–2-b.]. Mantiqiy fikrlash orqali faoliyatning

barcha sohalarida mantiqiy ketma-ketlik, izchillik va muayyan samaraga erishiladi.

Surishtiruvchi va tergovchining mantiqiy fikrlashi orqali tergov jarayonida turli xato va kamchiliklarning oldi olinadi. Tergov jarayonida mantiqiy fikrlashdan asosiy maqsad haqiqatni aniqlash, unga erishish yo'llarini o'rganishdir.

Bir guruh shaxslar tomonidan sodir etilgan jinoyat ishi hujjatlarini mantiqiy usulda yig'majildga joylashtirishda murakkab bo'lgan bir epizodli yoki ko'p epizodli jinoyatlar [12, 7-b.] alohida-alohida, ayblanuvchilar bo'yicha alohida yoxud jinoiy faoliyat obyektlari bo'yicha alohida to'plangan hujjatlar yig'majildga birgalikda ketma-ketligi bo'yicha joylashtiriladi.

Tergov amaliyotida jinoyat ishi hujjatlari mantiqiy usulda yig'majildga joylashtirilishining afzallik tomoni shundaki, eng kam kuch va vaqt sarflab, barcha dalillarning to'plangan yoki to'planmaganligini tekshirish uchun qulay imkoniyat yuzaga keladi. Shuningdek, jinoyat ishi hujjatlarini mantiqiy usulda yig'majildga joylashtirish tergovchining o'ziga va ish hujjatlarini tekshiruvchi shaxslarga tergov taxminlarini to'liq tekshirishni qulay tarzda nazorat qilib borish imkonini beradi.

Bir guruh shaxslar tomonidan sodir etilgan jinoyat ishi hujjatlari mantiqiy usulda yig'majildga quyidagi tartibda joylashtiriladi:

a) jinoyat ishi qo'zg'atilishiga asos bo'lgan tergovga qadar tekshiruv hujjatlari: ya'ni bildirgi, ariza, tushuntirish xatlari, shaxsiy tintuv va olib qo'yish bayonnomasi, hodisa sodir bo'lgan joyni ko'zdan kechirish bayonnomasi [13, 151–154-b.] hamda unga ilovalar, pochta jo'natmalari [14, 204-b.], ushlab turish to'g'risida bayonnoma, ekspertiza yoki taftish tayinlash to'g'risida qaror, tergovga qadar tekshiruvning yakuni bo'yicha hujjatlar (jinoyat ishini qo'zg'atish, qo'zg'atishni rad qilish, arizani tegishliligi bo'yicha yuborish to'g'risida qarorlar) va boshqa hujjatlar [15, 73-b.];

b) jinoyat ishi yuzasidan so'rov xatlari va ularning javoblari (qaysi sanada kelib tushganligidan qat'i nazar);

d) ekspertiza tayinlash to'g'risidagi qarorlar va olingan xulosalar;

e) guvohlarga tegishli bo'lgan hujjatlar: guvohning chaqiruv qog'ozi [16, 174-b.], advokatlik orderi, guvohning shaxsini tasdiqlovchi hujjatlar nusxalari, guvoh tariqasida so'roq qilish bayonnomalari;

f) jabrlanuvchilarga tegishli bo'lgan hujjatlar: jabrlanuvchining shaxsiga oid hujjatlar nusxasi, uni so'roq qilish bayonnomasi hamda jabrlanuvchi deb e'tirof etish haqida qaror;

g) shaxsni fuqaroviy da'vogar va fuqaroviy javobgar sifatida e'tirof etish bilan bog'liq hujjatlar [17, 215–243-b.];

h) guvoh va jabrlanuvchilar bilan bog'liq holda o'tkazilgan tergov harakati bayonnomalari;

i) gumon qilinuvchilarga tegishli bo'lgan jinoyat ishi hujjatlari, ya'ni jinoyat ishida gumon qilinuvchi tariqasida ishtirok etishga jalb qilish to'g'risida qaror, ularni so'roq qilish bayonnomalari, tintuv, olib qo'yish, ko'zdan kechirish, ko'rsatmalarni hodisa sodir bo'lgan joyda tekshirish, tanib olish uchun ko'rsatish va shu kabi boshqa tergov harakatlari yuzasidan tuzilgan qarorlar va bayonnomalar;

j) mulk yoki pul mablag'larini xatlash to'g'risidagi hujjatlar: mol-mulkni xatlash haqida qaror, mol-mulkni xatlash to'g'risida bayonnomasi, agarda xatlash olib qo'yish yoki tintuv bilan birga amalga oshirilgan bo'lsa, tintuv va olib qo'yish tayinlanishi va o'tkazilishida rasmiylashtirilgan protsessual hujjatlar, xatlangan mulklar saqlab turish uchun moddiy javobgar shaxsning tilxati, pul jamg'armasini xatlash haqida qaror, bank hisob raqamidagi pul mablag'larini xatlash to'g'risida bayonnomasi va boshqalar;

k) jinoyat ishi bo'yicha moddiy ziyonni hisoblash to'g'risida qaror;

l) jinoyat ishining bir qismini tugatish, uning ayrim qismlariga aniqlik kiritish, bir qismini ajratib olish to'g'risidagi va shu kabi boshqa tergov natijalari yuzasidan qabul qilinadigan ayrim taktik qarorlar;

m) ayblanuvchining shaxsini tavsiflovchi hujjatlar, ya'ni uning shaxsiga oid hujjatlarning nusxalari, ilgari sudlangan bo'lsa, ulardan sudlanganlik muddati o'tib ketmagan ishlar bo'yicha sud hukmlarining nusxalari; jazoni o'tayotgan mahkum yoki nazorat ostidagi shaxs bo'lsa, jazoni o'tayotganlik to'g'risidagi yoki o'sha jazoni almashtirishga oid ma'lumotlar, yo'llanma qog'ozi va shu kabi ish uchun ahamiyatli boshqa ma'lumotlarni tasdiqlovchi hujjatlar yoki ularning nusxalari;

n) jinoyatlarning oldini olish choralari ko'rish yuzasidan rasmiylashtirilgan hujjatlar: jinoyatning sabablari va uning sodir etilishiga imkon bergan shart-sharoitlarni bartaraf qilish to'g'risida taqdimnomalar, fuqaro ijtimoiy burchini namunali bajarilganligi to'g'risida taqdimnoma. Taqdimnomalarning tuzilishiga asos bo'lgan hujjatlar hamda ular bo'yicha olingan javob xatlari. Mazkur hujjatlar odatda surishtiruv yoki dastlabki tergovni tugatish to'g'risida e'lon qilingan bayonnomadan avval ayblanuvchini tavsiflovchi hujjatlar bilan bir qatorda joylashtirilishi maqsadga muvofiq bo'ladi;

o) shaxsni ayblanuvchi tariqasida ishda ishtirok etish uchun jalb qilish to'g'risidagi qaror;

p) agar ayblov to'ldirilgan yoki o'zgartirilgan bo'lsa, ayblovni to'ldirish yoxud ayblovni o'zgartirish to'g'risida qaror;

q) ayblanuvchini so'roq qilish bayonnomasi (agar ayblov to'ldirilgan yoki o'zgartirilgan bo'lsa, ayblanuvchini qo'shimcha so'roq qilish bayonnomasi);

r) ayblov xulosasi va uning ilovalari, taq-qoslash dalolatnomasi.

Muayyan jinoyat ishi yuzasidan barcha tergov harakatlari va qabul qilinishi lozim bo'lgan qarorlar shaxs ishda ayblanuvchi tariqasida ishda ishtirok etishga jalb qilingunga qadar o'tkazilgan va qabul qilingan bo'lishi shart. Agar shaxs ishda ayblanuvchi tariqasida ishda ishtirok etishga jalb qilingandan keyin tergov harakatlari o'tkazilgan yoki boshqa qarorlar qabul qilingan bo'lsa,

ayblov mukammal bo'lmagan hisoblanadi. Shunday bo'lgan taqdirda ayblovni to'ldirish (mazmunan to'ldirish) yoki ayblovni o'zgartirish to'g'risidagi qaror qabul qilinishi lozim.

III. Jinoyat ishi hujjatlarini aralash usulda yig'majildga joylashtirish

Jinoyat ishi hujjatlarini aralash usulda yig'majildga joylashtirish deganda jinoyat ishi hujjatlarini rasmiylashtirish vaqti bo'yicha bir-biridan tafovut qilishidan qat'i nazar, hujjatlarni mazmunan tanishib chiqishga qulay bo'lishi uchun hodisalar va shaxslar bo'yicha alohida-alohida mantiqiy bir-biriga bog'liq tarzda yoki ayrim holatlarda esa xronologik usulni qo'llagan holda jinoyat ishi hujjatlarini tartibga solish tushuniladi.

Tergov amaliyotida bir guruh shaxslar tomonidan sodir etilgan bir epizodlik yoki ko'p epizodlik jinoyat ishi yuzasidan to'plangan hujjatlar birlashtirilganida, jinoyat ishi hujjatlari yig'majildga asosan aralash usuldan foydalanib joylashtiriladi.

Jinoyat ishi hujjatlari bitta jinoyat ishiga birlashtirilganda, avvalo, tergov muddati oldingi hisoblangan jinoyat ishi hujjatlari joylashtiriladi, so'ng jinoyat ishini birlashtirish haqidagi qaror va birlashtirilayotgan ishga taalluqli ikkinchi jinoyat ishi hujjatlari joylashtiriladi.

Katta hajmdagi bir qancha jinoyat ishi hujjatlari birlashtirilganda, birinchi jinoyat ishiga doir hujjatlar ichiga ulardan avval yoki tuzilish sanasiga qarab joylashtiriladi. Ya'ni hujjatning tergovchiga kelib tushishi, olib qo'yilishi yoxud tekshirilishi sanasiga qarab joylashtiriladi. Ayblanuvchi shaxslar bo'yicha ham jinoyat ishi hujjatlari shu tartibda, ammo yig'majild ichida alohida-alohida joylashtirilishi lozim [18, 516-b.]. Ayrim holatlarda to'plangan hujjatlarning hajmi katta bo'lsa, ular alohida yig'majildga joylashtiriladi.

Jinoyat ish bo'yicha ayblanayotgan ikki yoki undan ortiq shaxsning jinoiy faoliyatiga doir ish hujjatlari sodir etilgan hodisalar bo'yicha bir joyga joylashtirilgan, guruhdagi shaxslarning shaxsiga oid ma'lumotlar va

ularning jinoiy faoliyatiga tegishli bo'lgan hujjatlarni yig'majildga joylashtirish masalasini puxta o'ylab ko'rish kerak. Sababi sodir etilgan jinoyatning xronologik tartibi har bir ayblanuvchining jinoiy faoliyatidagi haqiqiy ketma-ketligini yaqqol ifodalab beradi. Shu boisdan jinoyat ishi hujjatlari jinoiy qilmishlarning jamiyat uchun xavflilik darajasi, ochilish ketma-ketligi va ayblanuvchilar sodir etgan jinoiy qilmishlarning bir-biri bilan o'zaro aloqasi bo'yicha yig'majildga joylashtirilishi maqsadga muvofiqdir.

Jinoyat ishi materialini hodisalar yoki ayblanuvchilar bo'yicha tartibga solishda u yoki bu hujjatda turli hodisalar yoki bir nechta ayblanuvchilarning harakatlariga taalluqli ma'lumotlar bir joyga birlashtirilishi lozim. Xususan, gumon qilinuvchi tariqasida ishga jalb qilish to'g'risida qaror, gumon qilinuvchini so'roq qilish bayonnomasi, undan so'ng guvohlarni so'roq qilish bayonnomalari va boshqa ma'lumotlar birgalikda yig'majildga joylashtirilishi mumkin.

Jinoyat ishida bir nechta jinoyat sodir etgan shaxslar bo'lganda, ayblanuvchilardan biriga taalluqli barcha hujjatlarni bir joyga jamlash imkoniyati har doim ham bo'lavermaydi. Chunki bir guruh shaxslarning jinoiy faoliyati o'zaro aloqadorlikda amalga oshirilgan bo'lib, yagona tizimni tashkil qiladi. Bunday holatlarda jinoyat ishi yuzasidan to'plangan hujjatlar xronologik usulda va hodisalar bo'yicha yig'majildga joylashtirilishi maqsadga muvofiqdir. Bu esa jinoyat ishi hujjatlarini tizimlashtirishning aralash usuli hisoblanadi.

Aksariyat tergovchilar tomonidan bir guruh shaxslar tomonidan sodir etilgan jinoyatlar bo'yicha to'plangan ish hujjatlari aralash usuldan foydalangan holda yig'majildga joylashtiriladi. Hujjatlarning mazkur usulda yig'majildga joylashtirilishi jinoyat ishi materiallari bilan tanishib chiqishga ancha qulaylik tug'diradi.

Jinoyat ishi hujjatlarini aralash usulda yig'majildga quyidagicha joylashtirish tavsiya etiladi.

Avvalo, yig'majildning boshiga jinoyat ishini qo'zg'atish haqidagi qaror, undan so'ng ishni qo'zg'atishga asos bo'lgan hujjatlar joylashtiriladi. Boisi bir guruh shaxslar tomonidan sodir etilgan jinoyat ishi yig'majildning boshida jinoyat ishini qo'zg'atish to'g'risidagi qaror tursa, ishning mazmuni bilan darhol tanishib chiqish mumkin bo'ladi. Misol uchun, giyohvandlik moddalari bilan bog'liq jinoyat ishida jinoyat ishini qo'zg'atish to'g'risida qarordan so'ng hodisa sodir bo'lgan joyni ko'zdan kechirish bayonnomasi, sud-kimyoviy ekspertizasini tayinlash haqidagi qaror va ekspertiza xulosasi, tintuv qilish haqidagi qaror va bayonnomasi, ashyoviy dalillarni olish haqidagi qaror joylashtiriladi.

Ekspertiza tayinlash to'g'risidagi qarordan so'ng ekspertiza o'tkazishga asos bo'lgan hujjatlar joylashtiriladi. Xususan, ayblanuvchining ekspertiza tayinlash to'g'risidagi qaror bilan tanishganligi haqidagi bayonnomasi, qon dog'laridan namunalar olishga doir hujjatlar, ekspert xulosasi joylashtiriladi. Ayrim holatlarda esa ekspertiza xulosalari va ularga asos bo'lgan boshqa hujjatlar ko'p bo'lgan taqdirda, ular alohida yig'majildga joylashtirilishi mumkin.

Bir guruh shaxslar tomonidan sodir etilgan poraxo'rlik jinoyatlari bilan bog'liq jinoyat ishi hujjatlarini aralash usulda yig'majildga joylashtirishda, avvalo, jinoyat ishini qo'zg'atish to'g'risidagi qaror, undan so'ng xodimning bildirgisi, jabrlanuvchining arizasi, nazorat-yetkazib berish tezkor tadbiri, berilgan pullarni berish bayonnomasi, daliliy ashyolarni olish bayonnomasi, hodisa sodir bo'lgan joyni ko'zdan kechirish bayonnomasi ketma-ketlikda joylashtiriladi. Shu bilan bir qatorda, mansabdor shaxs qaysi idoraviy yo'riqnomada belgilangan qoidalarni qo'pol ravishda buzganligidan kelib chiqib, mazkur yo'riqnomaning nusxasi va idoraviy tekshirish hujjatlarini joylashtiriladi.

Aralash usulda hujjatlarni yig'majildga joylashtirishda jabrlanuvchilarni, guvohlarni so'roq qilish bayonnomalari va boshqa prot-

sessual hujjatlar xronologik tartibda, ya'ni tergovchiga kelib tushgan yoki tergovchi tuzgan vaqtlar bo'yicha ketma-ketlikda joylashtiriladi. Undan so'ng jabrlanuvchining pasport nusxalari va boshqa hujjatlar ham joylashtirilishi mumkin. Qayd etish kerakki, mazkur sanab o'tilgan hujjatlar jinoyatning sabablari va uning sodir etilishiga imkon bergan shart-sharoitlarni [19; 102-b.] bartaraf qilish to'g'risida taqdimnomalar va ularga olingan javob xatlaridan oldin joylashtirilishi lozim.

Ishtirokchilikda gumon qilinuvchi shaxslar tergov qilinganda, jinoyat ishi hujjatlari tuzilish vaqti bo'yicha bir-biridan tafovut qilishidan qat'i nazar, ular mazmunan tanishishga qulay bo'lish maqsadida mantiqiy bog'liqligi bo'yicha birgalikda joylashtiriladi. Ushbu hujjatlardan so'ng jinoyat ishida ayblanuvchi tariqasida ishda ishtirok etishga jalb qilish to'g'risidagi qarorlar, ayblanuvchilarni so'roq qilish bayonnomalari hamda ularga nisbatan ehtiyot choralarini tanlash haqidagi qaror yig'majildga tartib bo'yicha joylashtiriladi.

Bir guruh shaxslar tomonidan sodir etilgan jinoyat ishida, agar ayblanuvchiga ayb e'lon qilinib, u jinoyat ishi bilan tanishganidan so'ng iltimosnoma bergan bo'lsa, iltimosnoma qanoatlantirilganligi yoki qanoatlantirilishi rad etilgani to'g'risida qaror ayblov xulosasidan avval joylashtirilishi lozim. Shu boisdan, avvalo, jinoyat protsessi adolatli va tizimlashtirilgan bo'lishi zarur. F.M. Muhitdinov o'rinni ta'kidlaganidek, "Jinoyat protsessining mohiyati adolatni o'rnatish ekan, demak, unga olib boruvchi protsessual shaklning o'zi ham adolatli bo'lmog'i zarur" [20, 341–342-b.].

Bir guruh shaxslar tomonidan sodir etilgan jinoyatlar yuzasidan to'plangan ish hujjatlarini yig'majildga mantiqiy teran fikrlagan holda, muayyan tartibda tizimlashtirib joylashtirish surishtiruvchi va tergovchi uchun quyidagi qulayliklar yuzaga kelishini ta'minlaydi:

birinchidan, ishning mazmuniga chuqurroq kirib borish, ya'ni tergovchi jinoyat ishining mohiyati, ish holatlari, shaxs aybini isbotlash uchun keltirilgan dalillarni tez tushunib olishi, ish hujjatlarining daliliy qiymatini o'z vaqtida baholab borishi [21, 209-b.], isbotlanishi lozim bo'lgan holatlar yo'nalishini o'z vaqtida belgilab olishi mumkin;

ikkinchidan, u yoki bu hujjatni topishda vaqtini tejash va u bilan ishlash osonlashadi;

uchinchidan, voqealarga taalluqli hujjatlar, tekshirilayotgan taxminlar, murakkab va ko'p mehnat talab qiladigan tergov harakatlarini birlashtirish [22, 156-158-b.] va u yuzasidan vazifalarni rejalashtirib olish mumkin;

to'rtinchidan, ish bilan tanishib chiqish osonlashadi;

beshinchidan, tergovni sifatli va o'z vaqtida kontrol hamda nazorat [23, 128-b.] qilishga qulaylik tug'iladi.

Xulosalar

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlashimiz lozimki, bir guruh shaxslar tomonidan sodir etilgan jinoyat ishi yuzasidan to'plangan hujjatlar tergovchi tomonidan butun ish yuritish davomida tartibga keltirilib, tizimlashtirib borilishi lozim. Chunki o'z vaqtida tizimlashtirilgan tergov hujjatlari tergov ishi madaniyatini ko'rsatadi. Shu boisdan surishtiruvchi va tergovchi jinoyat ishi materialini tartibga keltirib tizimlashtirishda, avvalo, tuzilgan hujjatlarning dalillarga asoslanganligi, xolisona va haqiqatga mos kelishi, protsessual to'g'ri tuzilganligi, to'liqligi va har tomonlamaligini tekshirib chiqishi lozim. Jinoyat ish materiallari asos-

langanligini aniqlashda, avvalo, ish yuzasidan chiqarilgan qaror jinoyat ishi hujjatlari-dagi obyektiv ma'lumotlarga asoslanganligini tekshirib borish zarur. Har doim jinoyat ishi hujjatlarini tizimlashtirish nuqtayi nazaridan ko'rib chiqishda, uni tahlil qilish, kamchiliklarni aniqlash va aniqlangan kamchiliklarni o'z vaqtida bartaraf etib borish darkor.

Yuqoridagi umumiy tahlillarga asosan, nazarimizda, amaldagi Jinoyat-protsessual kodeksining alohida moddasida "Jinoyat ishi yuzasidan to'plangan hujjatlarni yig'majildga joylashtirish tartibi" belgilab berilishi maqsadga muvofiq bo'lar edi.

Qayd etish kerakki, yuqoridagi taklif va tavsiyalarimiz tergov amaliyotida faoliyat olib borayotgan surishtiruvchi va tergovchilar uchun kelgusida ish yurituvlaridagi bir guruh shaxslar tomonidan sodir etilgan jinoyat ishlari yuzasidan to'plangan ish hujjatlarini yig'majildga yuqoridagi sanab o'tilgan maqbul usulda tartib bilan tizimlashtirilgan holda joylashtirishlari o'z vaqtlari tejalishi, jinoyat ishi bo'yicha o'tkazilishi lozim bo'lgan kelgusi tergov harakatlari oson rejalashtirilishi, tartibsizlikka barham berish orqali ish unumdorligi oshishi, ish mohiyati, holatlari va shaxs aybini isbotlash uchun keltirilgan dalillarning tez tushunib olinishi orqali ish hujjatlarining daliliy qiymatini o'z vaqtida tekshirib baholash, isbotlanishi lozim bo'lgan holatlar yo'nalishini o'z vaqtida belgilab olish, qolaversa, jinoyat ishi hujjatlari bilan tegishli prokuror va sudyaning tez va oson tanishib chiqishiga imkon yaratadi.

REFERENCES

1. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz [We will resolutely continue our path of national development and raise it to a new level]. Tashkent, Uzbekistan Publ., 2017, p. 115.
2. Shavkat Mirziyoev criticized the activities of internal affairs bodies. Available at: <https://kun.uz/news/2017/02/10/savkat-mirziyev-icki-islari-organlari-faoliyatini-tankid-ostiga-oldi> (accessed 21.01.2023).
3. Musayev M. Jinoiy uyushma tashkil etishga qarshi kurash muammolari [Problems of combating the organization of a criminal association]. Tashkent, Sharq Publ., 2005, p. 6.

4. Sottiyev I.A. Uyushgan jinoyatchilikka qarshi kurashning huquqiy vositalari [Legal means of combating organized crime]. Ministry of Internal Affairs Academy of the Republic of Uzbekistan, 2005, p. 51.
5. Temur tuzuklari [Timur's rules]. Tashkent, Uzbekistan Publ., 2013, p. 14.
6. Tergov xizmati faxriylari [Veterans of the investigative service]. Ed. Y. Abdulkhakov. Tashkent, Yuridik adabiyotlar Publ., 2005, p. 5.
7. Rahmonqulov A.X., Mirazov D.M. Dastlabki tergov [Preliminary investigation]. Tashkent, Ministry of Internal Affairs Academy of the Republic of Uzbekistan, 2012, p. 516.
8. Qulmatov Sh.A. Dastlabki tergovda protsessual majburiyatlarni bajarmaganlik uchun javobgarlik muammolari [Problems of liability for failure to fulfill procedural obligations in the preliminary investigation]. PhD thesis. Tashkent, 2011, 173 p.
9. Sottiyev I.A. Jinoyatda ishtirokchilikning uyushgan shakllari [Organized forms of participation in crime]. Tashkent, Ministry of Internal Affairs Academy of the Republic of Uzbekistan, 2014, p. 5.
10. Rahmonqulova Z. Xronologiya [Chronology]. Tashkent, Publishing House of the National Library of Uzbekistan named after Alisher Navoi, 2006, pp. 5–6.
11. Qomus.info. Online encyclopedia. Available at: <https://qomus.info/encyclopedia/cat-m/mantiq-uz/> (accessed 17.01.2023).
12. Ismailov I. Jinoyatchilikda uyushganlik: nazariya va amaliyot muammolari [Organized crime: problems of theory and practice]. Tashkent, Ministry of Internal Affairs Academy of the Republic of Uzbekistan, 2005, p. 7.
13. Sharofutdinov A.O. Ko'zdan kechirish tergov harakatini o'tkazish va rasmiylashtirish tartibi [The procedure for conducting and formalizing the review investigation]. Tashkent, Ministry of Internal Affairs Academy of the Republic of Uzbekistan, 2022, pp. 145–154.
14. Musayev G.F. et al. Axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlar (kiberjinoyatlar): turlari, kvalifikatsiyalanishi va ularga nisbatan tergov harakatlarini o'tkazish taktikasi [Crimes in the field of information technologies (cybercrimes): types, classification and tactics of investigative actions against them]. Tashkent, Baktria press publ., 2020, p. 204.
15. Rashidov B.N. Tergovga qadar tekshiruv. Ma'ruzalar kursi [Investigation before interrogation. Course of lectures]. Tashkent, Ministry of Internal Affairs Academy of the Republic of Uzbekistan, 2018, p. 73.
16. Matkarimov Q.Q. Guvohlik immunitetining jinoyat protsessual asoslari [Criminal procedural foundations of witness immunity]. PhD thesis. Tashkent, 2012, p. 174.
17. Tergov protsessual hujjatlari namunalari [Samples of investigative procedural documents]. Ed. O.B. Muradov. Tashkent, Tasvir Publ., 2018, vol. 1, pp. 215–243.
18. Rahmonqulov A.X., Mirazov D.M. Dastlabki tergov [Preliminary investigation]. Tashkent, Ministry of Internal Affairs Academy of the Republic of Uzbekistan, 2012, p. 516.
19. Ismailov I., Zokirov B.E., Muxtorov J.S. et al. Qasddan odam o'ldirish jinoyatlarini ochish, tergov qilish, ularning sabablari va shart-sharoitlarini aniqlash va bartaraf etish [Opening, investigating, determining and eliminating the causes and conditions of intentional homicide crimes]. Ed. D.M. Mirazov. Tashkent, Ministry of Internal Affairs Academy of the Republic of Uzbekistan, 2017, p. 102.
20. Muhitdinov F.M. Jinoyat-protsessual shakl: nazariy va metodologik muammolar [Criminal-procedural form: theoretical and methodological problems]. Doctor's degree dissertation. Tashkent, 2005, pp. 341–342.
21. Inomjonov Sh.X. Jinoyat protsessida dalillarni taqdim qilish va ulardan foydalanish muammolari [Problems of presentation and use of evidence in criminal proceedings]. PhD thesis. Tashkent, 2005, 209 p.
22. Murodov B.B. Jinoyat ishini tugatish institutini takomillashtirish. [Improvement of the institution of termination of criminal case. Doctor's degree dissertation. Tashkent, 2018, pp. 156–158.
23. Mirazov D.M. Dastlabki tergov idoralari faoliyati ustidan kontrol va nazoratni takomillashtirishning nazariy, tashkiliy va protsessual jihatlarini [Theoretical, organizational and procedural aspects of improving control and supervision over the activities of preliminary investigation agencies]. Abstract of Doctor's degree dissertation. Tashkent, 2016, 128 p.

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2023-YIL 2-SON

VOLUME 3 / ISSUE 2 / 2023

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.3.1.

BOSH MUHARRIR:

Xodjayev Baxshillo Kamolovich

Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor, y. f. d., dotsent

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ikrom Ergashev

Ilmiy boshqarma boshlig'i, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Mas'ul muharrir: N. Ramazonov

Muharrirlar: Sh. Jahonov, Y. Mahmudov, Y. Yarmolik,
F. Muhammadiyeva, Sh. Yusupova

Musahhih: M. Patillayeva

Texnik muharrirlar: U. Sapayev, D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahar, Sayilgoh ko'chasi, 35.

Tel.: (0371) 233-66-36, 233-41-09.

Faks: (0371) 233-37-48.

Veb-sayt: www.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1387.

Jurnal 29.04.2023-yilda tipografiyaga topshirildi.

Qog'oz bichimi: A4. Shartli 21,4 b.t. Adadi: 100.

Buyurtma raqami: 19.

TDYU tipografiyasida chop etildi.